

Brigita Miloš

BIBLIOTEKAREV ARGUMENT

dr. sc. Brigita Miloš, Filozofski fakultet, bmilos@ffri.hr, Rijeka

prethodno priopćenje

UDK 81'23

316.66-055.2

rukopis primljen: 13. 9. 2013.; prihvaćen za tisak: 28. 11. 2013.

Kognitivna lingvistika pruža mogućnost specifičnih uvida u problematiku spolnih/rodnih identiteta, prije svega činjenicom temeljne si postavke otjelovljenosti uma (engl. mind embodiment). U radu analiziramo kako koncept (pojam) silovanja funkcionira u jednom konkretnom kognitivnolingvističkom izvodu. Dvojbene i prijepori do kojih se analizom došlo ujedno su jedna od inačica „Drugog” otjelovljenog poimanja pojma silovanja.

Ključne riječi: kognitivna lingvistika; otjelovljenost uma; spolni/rodni identiteti; tijelo; feministička kritika

1. Uvod

Ako je tako da je „otjelovljenost uma” (engl. *mind embodiment*) osnovna pretpostavka ljudske kognicije – ili barem zauzima središnju poziciju kognitivne znanosti – tada se čini da bi kognitivna lingvistika mogla pružiti važne uvide vezane uz promišljanja tjelesnih¹ entiteta ili razlika², obuhvatljivih pojmom/pojmovima

¹ Kognitivnoznanstvene analize promišljaju tijelo s pozicija bliskih biologizmu, fizikalizmu (v. Lakoff i Johnson 1999), no o tijelu se može misliti drugačije. Primjerice, u knjizi *Bodies that Matter* Judith Butler otvara račun materijalnosti tijela u terminima procesa materijalizacije i „dovodi u pitanje model konstrukcije unutar kojeg društveno jednostrano djeluje na prirodno i investira ga (...) značenjem” (Butler 1993: 4). Ona nudi sliku u kojoj ono što smatramo materijalnim, kao prirodu, kao dano, nije nešto čemu imamo neposredan pristup. I taj je po sebi proizvod posebnih načina konceptualizacija, načina koji ne mogu izbjeći djelovanje moći. Butler se slaže s pozicijom Gayatri Spivak: „Ako tko misli o tijelu kao takvom, nema mogućeg obrisa tijela kao takvog. Postoje razmišljanja sistematiziranja tijela, postoje valorizirajuća kodiranja tijela. Tijelo, kao takvo, ne može se misliti, i ja mu svakako ne mogu pristupiti” (Spivak 1989). Prema Butler, o tvarnosti treba misliti kao „procesu materijalizacije koji se stabilizira u vremenu, a kako bi proizveo efekt granice, fiksiranosti... koji nazivljemo tvarnost” (Butler 1993: 9). Ne možemo, tako, postavljati pitanja o tome kakvi su limiti postavljeni izvana nečemu što konceptualiziramo. Možemo, međutim, istražiti mogućnosti drugačijeg konceptualiziranja. I to ne znači da nema ničeg izvan diskursa. Butler upravo pokazuje da tijelo prekoračuje, prelazi pokušaje da ga se zauzme diskursom. Upravo je ta obilatost tijela ono što dopušta alternativne njegove formacije, jer tijelo izmiče svakom načinu razmišljanja koji o njemu možemo imati.

² Čini se da je plauzibilno upravo s razloga eksperijentalističke prirode same kognitivne znanosti odbaciti predstavu tijela kao kakvoga općeg ili prototipskog (teorijskog?) mjesta s kojeg započinju izvodi teza o

„spola³/roda⁴”. Pojam/pojmovi „spol/rod” u ovom radu funkcionira(ju) kao opaske o tome da esencijalizacijski diskurs „otjelovljenosti uma” ne podrazumijeva dokidanje (tjelesne) binarnosti (Peracullo 2013), kao niti problematičnije asimetričnosti (moći) koje se unutar binarnih koncepcija uvijek mogu pojaviti. Druga se opaska tiče analize koja slijedi, a kojom želimo upozoriti na prerastanje ili višak (muškog) (diskurzivnog) tijela preko granica diskursa. Ova donekle kanceromorfna predodžba moguće je potaknuta samim „objektom” naše analize, a taj je izvođenje koncepta silovanja kako ga je ponudio George Lakoff u svojoj knjizi *Women, Fire and Dangerous Things*. Slijedeći autorov izvod, nelagode oko „silovanja” uočili smo u polju kategorizacije, zatim u autorovu izvodu metaforičkog mapiranja mentalnog koncepta silovanja; nelagodu, naposljetku, implicitno očitavamo u polju kontekstualizacije Lakoffova prijedloga. Ta je kontekstualizacija dvovrsna i s jedne se strane tiče misaonog eksperimenta u kojem prevodimo jezik/iskaz potencije u onaj aktualizacije, a s druge se strane tiče naoko benigne apelativne funkcije nekih Lakoffovih redaka. U metodološkom ćemo smislu ponoviti nesigurnu ambivalentnost „spola/roda” i uvezati feminističko „čitanje sa spolom/rodom u fokusu” s kognitivnolingvističkim modelima kategoriziranja i metaforičkog mapiranja. Kritičkim, feminističkim čitanjem istog predloška, uz zadržavanje kognitivnoteorijske metodološke osnove, držimo da se može upozoriti koliko na moguću problematičnu arbitrarnost nekih kognitivnolingvističkih izvoda, toliko i na nuždu obraćanja same kognitivne znanosti tijelima kao množinskim, promjenjivim.

otjelovljenom umu. Ako, pak, jest tako da pluralnost tjelesnih realiteta mora biti uzeta u obzir, tada je jedno od mjesta (proizvodnje) razlike (tijela) i ono njegove ospoljenosti.

³ Termin spol definiran je kakvim biološkim značajkama ili sastavnicama (anatomski, kromosomski, gonadni, hormonski), odnosno onima koje upisuju (ljudska) tijela u registre „prirodnog” ili (za)danog. I o spolu se može misliti i drugačije. „Spol je od samog početka normativan; on je ono što je Foucault nazvao „regulacijskim idealom”. U tom smislu spol ne samo funkcionira kao norma nego je dio regulatorne prakse koja proizvodi (ponavljanjem, iteracijom norme bez izvora) tijela kojima upravlja, to jest ta se regulatorna snaga očituje kao proizvodna moć, moć proizvođenja – demarkiranja, diferenciranja, cirkuliranja – tijela što ih kontrolira... „spol” jest idealni konstrukt koji se s vremenom nasilno materijalizira” (Čačinović 2006: 11).

⁴ Razlike koje prekrivaju prostore spola – kao moguće ukupnosti fizioloških i (fiziologijom uvjetovanih) psiholoških obilježja (primjerice, misle li različito muškarci i žene zbog različitih dimenzija *corpus callosum* i sl.) – počesto su unutar različitih rodno oblikotvornih diskurzivnih praksi rabljene na štetu žena. Prijelomnim trenutkom koji je otvorio drugačija poimanja (unutar feminističke misli) drži se djelo S. de Beauvoir *Drugi spol*. Od tada se počinje promišljati pojam roda kao društvene konstrukcije/konstrukta „muškosti” i „ženskosti”. Drugi feministički val, osim za postavljena pitanja o „oprrođenosti”, za razliku od „prirodnosti” (spolne) razlike, važan je i zbog postavljanja pitanja vrijednosti i odnosa između konstruiranih razlika i time povezanih društvenih modela i uloga koje su korespondentne s distribucijom moći unutar svake od paradigmi asimetričnoga binarnoga dihotomnoga sustava muškosti i ženskosti. Rod danas počesto podrazumijeva društveno oblikovanje biološkog spola, određeno shvaćanjem zadataka, djelovanja i uloga pripisanih muškarcima i ženama u društvu, u javnom i privatnom životu. Ovakvo je poimanje roda svojevrsni amalgam tendencija drugog i onih trećeg feminističkog vala, a potonje su najrazvidnije u djelu Judith Butler. Ona o rodu kaže: „Rod je ponovljena stilizacija tijela, niz ponovljenih činova u vrlo krutom regulacijskom okviru koji se s vremenom skrućuje i stvara privid supstancije, prirodnog bića. Politička će genealogija rodnih ontologija, ako je uspješna, dekonstruirati supstantivni privid roda u njegove konstitutivne činove te locirati i objasniti te činove unutar obvezujućih okvira što su ih postavile različite sile koje upravljaju društvenim prividom roda” (Butler 2000: 45).

2. Motiv za promišljanje SILOVANJA

U kontekstu elaboracije kognitivnog koncepta bijesa/ljutnje u studiji *Women, Fire and Dangerous Things* George Lakoff navodi da se izvorne domene metafora bijesa uvelike preklapaju s izvornim domenama skupa metafora kojima se poima pohota u američkoj kulturi. Bijes/ljutnja i pohota posebice se daju nazrijeti kao povezane unutar zajedničkog kruga rezoniranja o konceptu/pojmu silovanja: „S obzirom na to da su seks i nasilje konceptualno sve prije no međusobno isključivi, vrlo je vjerojatno da silovanje nije samo stvar nasilja, već da bi ono moglo imati mnogo toga zajedničkog s pohotom i činjenicom da metaforičko razumijevanje pohote dijeli mnogo zajedničkih elemenata s metaforičkim razumijevanjem bijesa/ljutnje” (Lakoff 1990: 412). Lakoff nadalje ispisuje moguće metaforičko mapiranje (i logičko izvođenje) mentalnog koncepta silovanja „uglađenog i blagog bibliotekara iz financijskog okruga San Francisca” (Lakoff 1990: 412), a utemeljeno na bibliotekarevu „koherentnom argumentu”⁵ (Lakoff 1990: 412) o tome što bi uglađeni bibliotekar držao „opravdanjem za silovanje” (Lakoff 1990: 412). Bibliotekarev se iskaz⁶, prema Lakoffu, bazira na metafori SEKSUALNOST JE FIZIČKA SILA, iz koje dalje metaforičkim inferencijama mogu slijediti brojne sekundarne kognitivne metafore, kao i (na njima temeljene) nekolike pomoćne premise i u konačnici zaključak argumenta. Izvod o (konceptualnoj) povezanosti silovanja i pohote (seksa?) te bijesa koji Lakoff naglašava odabranim primjerom, u određenoj (i ne maloj) mjeri ide na štetu veze silovanja i nasilja, odnosno silovanja qua nasilja i to već u okvirima same kategorizacije.

⁵ Prema koherentističkim teorijama opravdanja vjerovanje je opravdano ako je koherentno s postojećim skupom vjerovanja pojedinca. Temeljna je primjedba koja se upućuje ovakvoj teoriji spoznaje – primjedba izolacije ili pitanje kako uspostaviti vezu sa stvarnim stanjem stvari, odnosno, kako premostiti jaz između koherentističkog opravdanja i istinitosti. Drugim riječima, moguće je da skup vjerovanja bude koherentan i da bude pogrešan. Također, iskustvena (te time anti-objektivistička) pozicija kognitivne lingvistike nema odgovora (a s obzirom na deskriptivnost, a ne preskriptivnost kao željenu atribuciju kognitivne znanosti – ne može niti imati) i(li) modula procesuiranja raznih, među sobom različitih interpretacija, što, u nekim slučajevima, može dovesti do nezahvalnog i u određenoj mjeri opasnog relativizma.

⁶ „Let’s say I see a woman and she looks really pretty, and clean and sexy, and she’s giving off very feminine, sexy vibes. I think, ‘Wow, I would love to make love to her’, but I know she’s not really interested. It’s a tease. A lot of times a woman knows that she’s looking really good and she’ll use that and flaunt it, and it makes me feel like she’s laughing at me and I feel degraded. I also feel dehumanised, because when I’m being teased I just turn off, I cease to be human. Because if I go with my human emotions I’m going to want to put my arms around her and kiss her, and to do that would be unacceptable. I don’t like the feeling that I’m supposed to stand there and take it, and not be able to hug her or kiss her; so I just turn off my emotions. It’s a feeling of humiliation, because the woman has forced me to turn off my feelings and react in a way that I really don’t want to. If I were actually desperate enough to rape somebody, it would be from wanting the person, but also it would be a very spiteful thing, just being able to say, ‘I have power over you and I can do anything I want with you’; because really I feel that they have power over me just by their presence. Just the fact that they can come up to me and just melt me and make me feel like a dummy makes me want revenge. They have power over me so I want power over them” (Lakoff 1990: 412–413).

3. Kategorizacija

3.1. Kategorizacijom se naziva mentalni proces klasifikacije entiteta (ljudskoga) svijeta, a produkti su toga procesa (kognitivne) kategorije. Za razliku od klasičnog (logičkog, filozofskog) načina kategoriziranja, temeljna struktura Lakoffove teorije je svojevrsni mentalni prostor/mehanizam nazvan idealizirani kognitivni model (Idealised Cognitive Model ili ICM)⁷. Valja se najprije zagledati u strukturu ICM-a bibliotekara iz San Francisca, a kako bi bilo moguće nazrijeti orise kategorije SILOVANJE postojeće unutar takvoga mentalnoga aparata⁸. Kako kazuje Lakoff, kategoriju se SILOVANJA može konceptualno obuhvatiti dvama ICM-ima, onim „bijesa” i onim „pohote”, odnosno razaznatljiva je „skupnim modelom”. ICM BIJES trebao bi biti zasnovan na postojanju svijeta u kojem obitavaju ljudi sposobni interagirati jedni s drugima i s okolinom u kojoj se nalaze. Te interakcije bi trebale moći uzrokovati različite reakcije/emocije između „pošiljatelja” (osoba, situacija) i „primatelja” (osoba), ljudi bi imali biti sposobni osjećati ih. Reakcije mogu biti pozitivne (DOBRO JE GORE) ili negativne (LOŠE JE DOLJE). Bijes bi trebao spadati u negativne emocije (BIJES JE DOLJE). Bijes, nadalje, ima svoj povod, „trajanje” i završetak (IZVOR – PUT – CILJ). Može, nadalje, biti tako da koncept bijesa inkorporira, kao svoj cilj, volju za odmazdom (za nanesenu povredu), a koja stoji u nekom omjeru spram (emotivne?) štete koja je osobi nanesena. Bijes je, s obzirom na metaforička mapiranja kojima ga poimamo, svojom izvornom domenom (VRELINA) povezan s konceptima INTENZIVNE EMOCIJE i POHOTA⁹. Također, konceptualna metafora TIJELO JE SPREMNİK ZA EMOCIJE čini dio ontološke slike ili prototipskog scenarija (ICM-a) bijesa. Prototipski se BIJES, u slučaju koji promatramo, donekle modificira drugim dijelom „skupnoga modela” kojim se konstituira koncept SILOVANJE, a to je kognitivni koncept POHOTA. Kao i za ICM BIJES, tako i za ICM POHOTA, valja pretpostaviti postojanje ljudske vrste¹⁰, pripadnici koje na specifične načine ostvaruju neke tipove (najčešće genitalnih) seksualnih radnji, tj. valja pretpostaviti postojanje neke vrste bioloških funkcija koje su regulativne u kontekstu ovoga segmenta ljudskog života. Osim pretpostavljenog postojanja tih funkcija, treba pretpostaviti i

⁷ ICM je kompleksna strukturirana cjelina (gestalt) (ili skupina povezanih strukturiranih cjelina) koja definira i sačinjava pojedinčevo znanje/mentalni prostor o nekoj kategoriji, a struktura kategorije i prototipski efekti nusprodukti su ICM organizacije. Unutar ICM-a funkcioniraju predodžbe/vjerovanja koja pojedinac uzima kao objektivna, tj. rečene predodžbe ili vjerovanja su kulturološko-ideološki konstrukturi preko kojih pojedinac nešto doživljava kao objektivno i za što iznalazi teorijsko-empirijsku podršku. Odnosno, teorija ICM-a pokazuje kako je naše znanje o svijetu organizirano u našim umovima zasnivajući se na ljudskom (otjelovljenom) iskustvu. Konceptualne/kognitivne kategorije formiraju centar ICM-a, dok ICM pojedinca ravna strukturom kategorije o kojoj je riječ (te prototipskim efektima vezanim uz tu kategoriju).

⁸ Kategorizacija je najčešće nesvjesna i automatska, osim u problematičnim slučajevima, a držimo da je *silovanje* baš takav slučaj.

⁹ BIJES JE VRELINA, INTENZIVNE EMOCIJE SU VRELINA, POHOTA JE VRELINA. V. Lakoffov indeks metafora, na: <http://cogsci.berkeley.edu/lakoff/metaphors/>, zadnji posjet prosinac 2013.

¹⁰ Valja pretpostaviti da, ako je Lakoffova POHOTA ponekad SEKS, ponekad SEKSUALNA EMOCIJA, govorimo o ljudskom iskustvu. (Koje može biti okarakterizirano kao „nagon”, uz sve predikacije koje se tom terminu mogu pridodati, a ako je u pitanju ljudska seksualnost. No, ljudska se seksualnost nadaje ponešto kompleksnijom od elementarnoga diktata održanja vrste.)

nekakav, specifično ljudski, društveno uobičajeni skup normi koje reguliraju prilagođavanje biološko/fiziološke matrice ljudske seksualnosti, matrici, i u tom pogledu, normiranih društvenih interakcija¹¹. Nadalje, kontakti inicirani takvim funkcijama (kao svojim povodima/izvorima), imaju brojna i neobično različita „trajanja”/putove te rezultiraju raznovrsnim ishodima. Izvorne domene metaforičkog mapiranja POHOTE su nekolike: VRELINA, LUDILO, IGRA, RAT, GLAD, REAKCIJA NA FIZIČKU SILU. Potonja je karakteristika iskorištena u Lakoffovu izvodu, a kao veza između dvaju koncepata koji, pretopljeni, čine kognitivnu bazu, temeljni mentalni prostor kategorije SILOVANJE. Dosad se može reći da je kategorija *silovanje* na neki način – hibridna. Ona je „nusprodukt” metaforičke interakcije dviju kognitivnih kategorija, dvaju zasebnih ICM-a „bijesa” i „pohote”.

3.2. Treba u kontekstu Lakoffova kategoriziranja upozoriti na neka prijeporna mjesta. Jedno je autorov način korištenja pojmova pohote i seksa. Naime, iz tvrdnje da silovanje nije samo stvar nasilja, već ima nečega zajedničkog s pohotom, čini se da bi se trebalo postaviti znak jednakosti između seksa i pohote. No, izjednačavanje sugeriranog tipa uvelike je dvojbeno ili je barem tako ako je riječi o ljudskoj seksualnosti. Seksualna žudnja svakako ima svoje jasne (psiho-/fizičke) markere koji „anamnetički” ili fiziološki mogu nalikovati bijesu/ljutnji, no, seks je pojam/koncept per se – dovoljno (konceptualno) odijeljen od seksualne žudnje (koja, također, nije /nužno/ pohota!), čime izjednačavanje tih dvaju pojmova nije ni malo jednostavno. Kasnije u tekstu Lakoff žali što američka kultura nema izraza kojima bi se iskazala „zdrava međusobna pohota”. Osim što ova autorova primjedba zadire u nimalo jednostavno područje zdravog i bolesnog u kontekstu ljudske seksualnosti, valja reći i to da ako je, naime, tako da je „zdrava uzajamna pohota” isto što i seks, tada bi, s jedne strane, iz svijeta seksa trebalo isključiti masturbaciju, a s druge bi strane, na primjer Huxleyev distopijski opis „zdrave uzajamne pohote” *Vrlog novog svijeta*, trebao prestati izazivati, ako ništa, tada barem čuđenje (naravno, kod nekih i negodovanje zbog desakralizacije zasad najučinkovitijega prokreacijskog modusa). Nadalje, Lakoff se (nolensvolens) svojim navodima uključuje u raspravu na temu što je silovanje. Debata se vodi oko determinacije silovanja kao „specifično seksualnog – spolnog/rodnog nasilja” ili, pak, „silovanja *qua* nasilja”. Autori/ce skloni/e liberalnom pogledu često zastupaju drugu po redu odrednicu. Silovanje se poima kao zaseban čin nasilja nad drugom osobom, čin koji povređuje/oštećuje kako tu

¹¹ Kognitivna metafora POHOTNA OSOBA JE ŽIVOTINJA isključuje u određenoj mjeri tu osobu iz svijeta specifično ljudske seksualnosti, posebice ukoliko tu seksualnost shvatimo kao po sebi svrhovitu. Naime, izvorna domena (ŽIVOTINJA) upućuje na izvjesnu svrhu seksa van njega samoga: u smislu parenja kao funkcionalnog modusa održavanja života (gdje je pohota/nagon sredstvo s ciljem izvan sebe). Druga kognitivna metafora POHOTNA OSOBA JE FUNKCIONALNA MAŠINA može imati sličnu protegu, no ne toliko bjelodanu. Naime, funkcionalna (motorička, fiziološka) sposobnost obavljanja radnje parenja temeljni je preduvjet uspješnom parenju. Metaforičko pretapanje pohote i stroja moguće da, s jedne strane osigurava vid ljudske verbalne predigre/atavističkog uvjeravanja u sposobnost, a s druge, pak, strane, ljudsku seksualnost osiromašuje do granica frustracije. Stroj ne čuti emocije, on je koristan (funkcionalan) ili beskoristan (nefunkcionalan), on je objekt za neku svrhu. Postvarenje ljudi u kontekstu seksualnosti dvojbeno je (o jednoj od rasprava vidjeti: Nussbaum 1999: 213–240).

osobu, tako i norme koje se tiču seksualnog ponašanja. Prva se, pak, odrednica može uočiti kako u kontekstu tradicionalnoga određenja silovanja (primjerice, u pravnome diskursu, posebice angloameričkom, silovanje je bivalo određeno bilo penetracijom, bilo seksualnim uzbuđenjem ili gratifikacijom počinitelja silovanja¹²), tako i u pisanju bliskom radikalnom feminizmu (radikalno feministička struja zastupa mišljenje da su komponente seksa – kao par excellence prostora iskazivanja maskuline moći – i specifičnih spolnih/rodnih nejednakosti krucijalne za motrenje, analiziranje, prepoznavanje, pa i procesuiranje te prevenciju silovanja). Uvrštavanjem komponente pohote u pojam silovanja, autor se upisuje u potonju argumentacijsku matricu jer oba pristupa uključuju komponentu seksualnosti. No, osnove iz kojih polazi to uključivanje umnogome su različite. Lakoffova kategorizacija, kao i metaforičko mapiranje, isto kao i njegova kontekstualizacija samog bibliotekareva iskaza, ostavljaju dojam nelagode ambivalencije.

4. Metaforizacija

4.1. Naši svakodnevni konceptualni sistemi, kao sistemi mogućeg interagiranja konceptualnih kognitivnih kategorija, „u terminima u kojima uobičajeno mislimo i djelujemo, fundamentalno su metaforički u svojoj prirodi” (Lakoff i Johnson 1980: 3). Metafora je, iz perspektive kognitivne znanosti, ne samo sredstvo jezika već kognitivni instrument, instrument mišljenja¹³, a kategorizacija je nepotpuna bez ‘metaforizacije’ – do SILOVANJA se dolazi putovima BIJESA i POHOTE. Drugačije rečeno, određenju kategorije „SILOVANJE” iz bibliotekareva iskaza (kao zasad „hibrida”) valja nadopisati metaforički/logički izvod kojim se mogu uočiti kritične (i kreacijske) točke stapanja kategorija/pojmova BIJES i POHOTA u kategoriju SILOVANJE. Račun jednoga dijela bibliotekareve realnosti, a kako ga izvodi Lakoff, izgleda ovako: 1. SEKSUALNOST JE FIZIČKA SILA / 2. ŽENA JE ODGOVORNA ZA SVOJ FIZIČKI IZGLED / 3. FIZIČKI IZGLED JE FIZIČKA SILA / 4. SEKSUALNE EMOCIJE SU DIO LJUDSKE PRIRODE / 5. OSOBA KOJA SE SLUŽI SILOM ODGOVORNA JE ZA EFEKTE TE SILE / 6. ŽENA SEKSI IZGLEDA ODGOVORNA JE ZA BUĐENJE MUŠKARČEVIH SEKSUALNIH EMOCIJA / 7. SEKSUALNE EMOCIJE PRIRODNO REZULTIRAJU SEKSUALNIM RADNAMA/ČINOM / 8. SEKSUALNE RADNJE PROTIV NEČIJE VOLJE SU NEPRIHVATLJIVE / 9. DA BI NETKO BIO (SEKSUALNO) MORALAN, MORA IZBJEGAVATI SEKSUALNE RADNJE / 10. IZBJEGAVANJE SEKSUALNIH RADNJI TRAŽI INHIBIRANJE SEKSUALNIH EMOCIJA / 11. DA BI NETKO BIO MORALAN, MORA INHIBIRATI SEKSUALNE EMOCIJE / 12. INHIBIRATI SEKSUALNE EMOCIJE JEST BITI DEHUMANIZIRAN / 13. ŽENA SEKSI IZGLEDA ČINI DA SE MORALNI MUŠKARAC OSJEĆA DEHUMANIZIRAN / 14. BITI DEHUMANIZIRAN JEST BITI POVRIJEĐEN / 15. JEDINI NAČIN NADOKNADE ZA POVRIJEĐENOST JEST NANIJETI ISTU TAKVU POVREDU DRUGOME (Lakoff 1990: 413–414).

¹² Učinjeni napredak pravnih sustava uglavnom zapadnih zemalja sastoji se u shvaćanju žrtve silovanja kao fokusa promišljanja ovoga zločina.

¹³ Što Raymond Gibbs naziva „kognitivna oklada” (Gibbs 1994: 437–438).

4.2. Lakoffova analiza bibliotekareva iskaza s jedne je strane određiva terminom metaforičkog mapiranja, no drugim dijelom ta se analiza može opisati u terminima logičkog izvođenja zaključ(a)ka iz premisa argumenta i to bez jasne metaforičke (pred-/pod-)strukture pretapanja ciljnih i izvornih domena. U tom će smislu i ovo čitanje – koje ima za svrhu uputiti na prijeporna mjesta metaforizacije – zadržati Lakoffovu dvojnost. Također, metafora na kojoj se zasniva cijeli bibliotekarev iskaz je SEKSUALNOST JE FIZIČKA SILA.

Započinjemo metaforom ŽENA JE ODGOVORNA ZA SVOJ FIZIČKI IZGLED. Lakoff navodi da je tako da bibliotekar „pretpostavlja” (Lakoff 1990: 413) ovu premisu. Nejasno ostaje odakle Lakoffu saznanje o tome što bibliotekar pretpostavlja, no čini se da bi logičko-metaforički put mogao izgledati ovako: 1. SEKSUALNOST JE FIZIČKA SILA / 3. FIZIČKI IZGLED JE FIZIČKA SILA / 5. OSOBA KOJA SE SLUŽI SILOM ODGOVORNA JE ZA EFEKTE TE SILE. Dakle, (2.) ŽENA JE ODGOVORNA ZA SVOJ FIZIČKI IZGLED. Problematičnost ovakve argumentacije može se uočiti na nekoliko razina. Prvo, dvije kognitivne metafore (1. i 3.) i jedna premisa (5.) teško su uskladive u kontekstu iščitavanja (formalne) „logike” bibliotekareva iskaza. Dvojbena je, naime, (logička) opravdanost prvih dviju premisa. No, s obzirom da je riječ o svojevrsnom frankensteinskom spoju kognitivnolingvističkog i logičkog izvoda, prihvatit ćemo prve dvije premise kao (kognitivistički) istinite. Ipak, i u tom slučaju ostaju dva problema. Prvo, zaključak ne slijedi bez ostatka iz zadanih premisa. Naime, iako je tako da „žena” spada u „osoba”, svakako je tako da i „muškarac” spada u „osoba”. Ako je, nadalje, tako da iz nekih razloga „muškarac” ne spada u „osoba”, tada argument, a da bi bez ostatka zaključak slijedio iz premisa, ima nekoliko skrivene premise koje, moguće, potpadaju u ‘prešućeni’ dio ICM-a bibliotekara, unutar kojega se premisa broj 2 iznjedrila, a tiče se postvarenja žene, o čemu će riječi bilo idućem poglavlju. Drugo, iz premise 5. OSOBA KOJA SE SLUŽI SILOM ODGOVORNA JE ZA EFEKTE TE SILE (povezane s premisom/metaforom 2. FIZIČKI IZGLED JE FIZIČKA SILA) zaključak ŽENA JE ODGOVORNA ZA SVOJ FIZIČKI IZGLED ne slijedi i zbog toga što se u premisi 5. navodi korištenje sile/fizičkog izgleda kao uvjet odgovornosti za efekte sile/fizičkog izgleda, dok u zaključku (2.) o korištenju sile/fizičkog izgleda nema niti riječi. Problematično je, naime, kako možemo biti odgovorni za nešto što nam je dano (npr. kako netko može biti odgovoran zato što ima pupak?), s napomenom kako to žena posebno može/mora biti odgovorna za nešto što joj je dano? Odgovornost, u ovom slučaju proizlazi iz – radnje (korištenja), a ne datosti. Pokušamo li oslabjeti ovu primjedbu izvatkom iz bibliotekareva iskaza,¹⁴ dolazimo samo do vrlo kontingentnih podataka. Naime, iako neki percept neprijeporno sačinjava dio naše mentalne realnosti, vrlo je upitno odgovaraju li parametri naše realnosti – realnostima Drugih i(li) svijeta¹⁵. Slične se primjedbe mogu

¹⁴ „Let’s say I see a woman and she looks really pretty, and really clean and sexy, and she’s giving off very feminine, sexy vibes” (Lakoff 1999: 412).

¹⁵ Razrješenje pitanje korespondentnosti ili komunikabilnosti među partikularnim, osobnim mentalnim mapama, kognitivna lingvistika iznalazi u sličnim tjelesnim iskustvima kao glavnim kriterijima za zajedničke metafore. Za polemizaciju ove kognitivističke tvrdnje u širem kontekstu vidjeti primjerice: Rothstein. E:

uputiti i sljedećem izvodu koji obuhvaća novu premisu 4. SEKSUALNE EMOCIJE SU DIO LJUDSKE PRIRODE i rezultira zaključkom, tj. postavkom 6. ŽENA SEKSI IZGLEDA ODGOVORNA JE ZA BUĐENJE MUŠKARČEVIH SEKSUALNIH EMOCIJA.¹⁶

Druga se opaska tiče inicijalnog trenutka ili narativnog početka, u bibliotekarev iskaz implicitno ukomponiranoga, mita o nekontrolabilnoj, sve-/stalno-prisutnoj muškoj seksualnoj volji/moći/žudnji. Prema Lakoffovu izvodu, produkt „ženskog služenja svojim fizičkim izgledom (silom)” jest „buđenje muškarčevih seksualnih emocija”. Te „emocije”, nadalje, imaju svoj „prirodni”¹⁷ nastavak koji je ugodan, dobar (GORE). Neumoljiva bibliotekareva logika podrazumijeva da između „seksualnih emocija” i „seksualnih radnji” neupitno stoji odnos implikacije: ako muškarac osjeća seksualne emocije, onda one moraju rezultirati seksualnom radnjom. Mit se sastoji u ideji o nemogućnosti prekida ovoga lanca (zaključivanja). Zanimljivo je istaknuti kako se Lakoff u opisu ove bibliotekareve implikacije nije poslužio (a mogao je, ako ne i trebao) odrednicom „folk theory” (što ovakav ostrižak svakako jest), a upotrijebio ju je, ne manje začuđujuće, primjerice u kontekstu metafore SEKSUALNE RADNJE PROTIV NEČIJE VOLJE SU NEPRIHVATLJIVE. Nadalje, osim „prirodnog” slijeda stvari, postoji i mogućnost „neprirodnog” slijeda, a taj je neugodan, loš, „ne-ljudski” (DOLJE). Dogodi li se DOLJE, traži se neka radnja koja bi to bivanje ublažila, kompenzirala i zato bi bibliotekar silovao.

Sljedeća jednako zanimljiva, koliko i problematična argumentacija, tiče se premisa 4., 7. 8., 9., 10., 11. i 12. Započet ćemo razmatranje ovoga dijela argumenta premisama 4., 7. i 8. te njima „pripadajućem” zaključku (9.) iz čega će postati razvidnom problematika ovih izvoda. Od ključnog je značaja premissa 8. SEKSUALNE RADNJE PROTIV NEČIJE VOLJE SU NEPRIHVATLJIVE. Lakoff navodi da je ova premissa tzv. „folk teorija/pučka teorija”¹⁸. Osim toga, iznenađujuće je ignorirana u zaključku. Zaključak bi, ako je slučaj da se premissa broj 8 shvaća jednako ozbiljno kao i ostale premise, trebao

---

Giving the Truth a Hand, 1999. Naravno, u kontekstu ovog rada dvojba i nesigurnost tjelesnih iskustava primjerice žena i muškaraca u kontekstu silovanja ostaje i dalje prisutna. Takvu „ostavljenost” na izbor držimo nedopustivom.

¹⁶ Napominjemo da je bibliotekarev svijet svijet heteroseksualnosti. O njegovim homoerotskim dimenzijama, kao ni o eventualnoj mogućnosti lezbijke ne saznajemo ništa.

¹⁷ „Prirodno (rezultiranje)” ili pak, „neprirodno” u promišljanju ljudske seksualnosti tema je koja bitno nadilazi okvire ovoga rada. Za rasprave po tom pitanju v.: Primorac 1999. (Možda je prikladno navesti citat koji rabi M. Nussbaum u već spomenutoj knjizi, a izvadak je to iz Aristofanovih *Oblaka*: „If you imitate roosters in everything, why don't you eat shit and sleep on a porch? (1430–31)”, Nussbaum 1999: 255).

¹⁸ „Obični ljudi koji nemaju nikakvih tehničkih znanja/ekspertiza, imaju teorije, implicitne ili eksplicitne, o svim važnim aspektima svojih života. Kognitivni antropolozi referiraju na takve teorije kao na *folk-teorije* ili *folk-modele*” (Lakoff 1990: 118). Pitanje o činjenju bilo kakve radnje X osobi Y, a protiv Y-ove volje, zadire, osim u pučku nam svakodnevicu, i u sferu etike. Odgovor(i) na to pitanje različiti su, kako u etičkim (pod) sustavima, tako i u pučkim teorijama (vjerojatno je najpoznatiji primjer kolizije različitih moralnih (i pravnih) normi onaj osobe koja odbija, iz najčešće vjerskih razloga, primiti krvnu infuziju iako će bez te infuzije umrijeti.) Ipak, ograničavanjem odrednice „bilo kakvu radnju” na odrednicu „seksualnu radnju”, problem se uvelike pojednostavljuje. Pretpostavka da bi čin seksa bez pristanka imao posljedicu održanja, uvažavanja ili potvrde neke (temeljne) vrijednosti osobe nad kojom je taj čin izvršen (a što bi bio slučaj s davanjem krvi osobi protivno njezinoj volji – očuvala bi se vrijednost života te osobe), potpuno je neplauzibilna.

glasiti: DA BI NETKO BIO MORALAN, MORA IZBJEGAVATI SEKSUALNE RADNJE PROTIVNE NEČIJOJ VOLJI. U slučaju da seksualni partner nema ništa protiv seksualnog odnosa, tada nema razloga za: 1) predikaciju „nemoralno” i to stoga što: a) nema potrebe za izbjegavanjem seksualnih radnji; dapače, one su poželjne te su „prirodna” posljedica koja može slijediti iz inicirajućih „seksualnih emocija”, b) nema potrebe za inhibiranjem „seksualnih emocija” jer one su u slučaju konsenzualnog seksa dobrodošle/nužne i c) „nema moralnosti intrinzične seksu” (Primorac 2003: 151) i 2) osjećaj dehumaniziranosti u tom smislu što konsenzualni seks ne pretpostavlja inhibiranje niti seksualnih emocija niti seksualnih radnji.

Zastrašujuća je lakoća s kojom se u Lakoffovu izvodu prelazi preko vjerojatno najvažnije differentie specificae seksa i silovanja – pristanka na seks. Nadalje, zanimljiva je i konstatacija: INHIBIRATI SEKSUALNE EMOCIJE JEST BITI DEHUMANIZIRAN. Ako upravo inhibiranje seksualnih emocija narušava, negira ili umanjuje ljudsko u čovjeku, što reći o postotku humanosti nekih ljudi koji svoje seksualne emocije inhibiraju? (npr. valja pretpostaviti da je Majka Tereza inhibirala svoje seksualne emocije otprilike koliko je neplauzibilno pretpostaviti da je time bila umanjena njezina ljudskost.) Čini se da bibliotekarev argument ide, ipak, malo drugačijim smjerom. Moguće je da se govornik osjeća ne toliko „manje – čovjek” koliko „manje – muškarac” ako se dogodi da „funkcionalni i upaljeni stroj njegove seksualnosti” „radi u prazno” ili „ne radi uopće”. Jer, što ako žena nije „opasan zapaljiv predmet” koji pokreće mušku seksualnu mašinu? Što ako žena uopće nije predmet¹⁹? Što ako žena nije u mogućnosti pristati ili birati? Što ako žena biranjem i(li) pristankom može uzdrmati cjelokupni „pjetloliki” bibliotekarev svijet seksa? Što ako je cijeli govornikov iskaz prekriven mrežom ne uvezane pohote i bijesa, već tananih niti straha?

4.3. Do *straha* ćemo pokušati doprijeti putem pretposljednog retka izvoda bibliotekareva argumenta: 13. BITI DEHUMANIZIRAN JEST BITI POVRIJEĐEN/OŠTEĆEN. Kognitivna metafora BITI DEHUMANIZIRAN JEST BITI POVRIJEĐEN kao svoju ciljnu domenu ima koncept DEHUMANIZIRANOST, a izvorna domena joj je koncept POVREDA. Od kognitivnog koncepta POVREDA, valja pretpostaviti, dolazi se slijedom ovih kognitivnih metafora: TIJELO JE SPREMNIK ZA SEBSTVO, UČINCI NA EMOTIVNO SEBSTVO JESU KONTAKT S FIZIČKIM SEBSTVOM, ŠTETA JE FIZIČKA POVREDA, IMATI ISKUSTVO ŠTETE JEST BITI U FIZIČKOJ BOLI. Osim u iznimnim slučajevima

¹⁹ „Slika koju predlaže jezik konvencija jest da muškarci žele pristup tijelima žena radi seksualnog zadovoljstva. Ali zakon uvjetuje pristup tim tijelima postojanjem pristanka. Ako pristanak postoji, ima i pristupa; ako ne postoji, nema ga. To znači da muškarac mora dijeliti žene (čijim tijelima želi imati pristup) na dvije kategorije prema tome postoji li pristanak ili ne. (...) Evo kako shvaćam (...) prijedlog za to kako muškarac smije/treba razmišljati: 1. Većina žena koje kažu i čine X pristaju na spolni odnos. / 2. Žena Ž kaže i čini X. Dakle, vjerojatno, 3. Ž pristaje na spolni odnos. Uvreda (...) sastoji se u činjenici da se jedan pojedinac Ž tretira isključivo kao pripadnik skupine. (...) Zašto ne zahtijevati da muškarac *pita* Ž umjesto da poduzima mučnu putanju zaključivanja iz konvencije? Sama ideja da postoji neki način na koji se žene ponašaju (uključujući i verbalno ponašanje), koji daje pravo muškarcu da zna što neka posebna žena u jednom posebnom kontekstu želi, degradira ženu. Tretira je kao predmet (kao varijablu), a ne kao osobu (konstantu)” (Primorac 2003: 371–372).

(a držimo da to bibliotekarev nije), iskustvo boli iskustvo je koje priziva (ako već ne izaziva) osjećaj straha ili barem nelagode. Muškarac/bibliotekar bi se mogao (pri) boja(va)ti „bivanja DOLJE”: ženskog odbijanja seksualnog odnosa s njime, činjenice ženske ‘nedostupnosti’, činjenice da je ženska seksualnost – ženska (a ne muška) tema, činjenicom (kognitivnom metaforom) da je ŠTETA UZROKOVATI DA FUNKCIONALNI OBJEKT POSTANE NEFUNKCIONALAN²⁰. Izvorna domena metafora straha je HLADNOĆA. Upravo kontrastna situacija onoj POHOTE ili BIJESA. Gdje je, dakle, heuristički moment kreiranja koncepta SILOVANJA na metaforičkim stazama (stranputicama) POHOTE i BIJESA? Najvjerojatnije negdje u trenutku kada „POHOTA” susreće „nepristanak” i taj susret izaziva BIJES. U tom trenutku, isprva čini se pozitivne(?) „seksualne emocije”, metamorfozom postaju „anđeli gnjeva i osvete”. A osvetiti se treba onom tko je kriv – ženi jer je „izazvala pomutnju” u „prirodnome” slijedu stvari.

Ponudit ćemo, primjera radi, paralelno čitanje bibliotekareva iskaza, vjerujemo jednako vjerojatno kao i Lakoffovo. Kognitivna metafora SEKSUALNOST JE FIZIČKA SILA udružena s drugom kognitivnom metaforom ŽENA JE ODGOVORNA ZA SVOJ FIZIČKI IZGLED te trećom, izvedenom iz prve FIZIČKI IZGLED JE FIZIČKA SNAGA, ne smetaju bibliotekaru sve do trenutka u kojem promatrač (a ne treba zaboraviti kognitivnu metaforu GLEDANJE JE DODIRIVANJE; za pretpostaviti tako bitno drugačije kognitivno koncipiranu i(li) mapiranu u umovima/tijelima muškaraca i u umovima/tijelima žena) pojmi da žena nije zainteresirana za seksualni odnos (barem ne s motriteljem). „Problemi” počinju, upravo u trenutku (ženskog) nepristanaka. To što bibliotekar osjeća da mu se žena koja izgleda seksi i koja u isto vrijeme s njime seks ne želi – izruguje, a iz čega slijedi cijelo njegovo opravdanje silovanja, koherentno može biti samo uz pretpostavku premisa/metafora koje bibliotekar nije izrekao. Držimo da su skrivene premise/konceptualne metafore koje bi se mogle izvesti iz bibliotekareva iskaza i ove: (GLEDANJE JE DODIRIVANJE), POSTIZANJE FIZIČKE INTIMNOSTI (BEZ OTPORA) JE KOMPETICIJA, KOMPETICIJA JE FIZIČKA AGRESIJA, SEKSUALNOST JE OFENZIVNO ORUŽJE, SEKS JE RAT, SEKS JE POSTIGNUĆE, SEKSUALNI ODNOS JE OSVAJANJE / POKORAVANJE, ŽENA JE TERITORIJ, ŽENA JE ROBA. Držim da je koherentnost bibliotekareva „argumenta” uvelike ojačana kulturnim/društvenim binarnostima prema kojima je muškarac pro-aktivan, seksualno dominantan/neutaživ, dok je žena submisivna, pasivizirana, seksualnosti (iz)okrenute, usmjerene

²⁰ Kao inačica seksualne funkcionalnosti o kojoj je bilo riječi vezano uz kognitivnu metaforu POHOTNA OSOBA JE FUNKCIONALNA MAŠINA. Nefunkcionalnost mitske muške seksualne mašinerije tematska je okosnica društvenih svakodnevnih zabava – trača ili viceva. Postavljanje tog mita pod znak pitanja, a što je jedan od slojeva društvenog i kultur(al)nog pomaka afirmacije ženske (seksualne) slobode (ili barem pokušaja ravnopravnosti), svakako ima posljedice u mentalnim prostorima/ICM-ima muškaraca. Jedna od posljedica je i strah od novonastale situacije. No, strah muškar(a)ca koji se može iščitati iz bibliotekareva iskaza nije i jedini strah koji je moguće nazrijeti. Strah bi mogle osjećati potencijalne žrtve potencijalnoga bibliotekareva silovanja. Kako je najizglednije da bi te žrtve mogle biti žene, tada bi se žene mogle (ili trebale) bojati muškaraca jer se nikada ne zna kada će ih ili gdje neki od njih detektirati kao „seksi, čiste, ženstvene”, tj. nikada ne mogu znati kada će poslužiti kao potpuno nehotična „inspiracija” seksualnim emocijama muškarca koji će se bojati biti DOLJE.

isključivo muškarcu. Naravno, trenutak nepristajanja te sankcioniranje (pravno i moralno) eventualnoga nepoštivanja iskazanoga „ne”, može biti čimbenik „mentalnog kratkog spoja” bibliotekara, „dehumaniziranog”, vjerujemo više inkorporiranim i/li otjelovljenim spolnim stereotipima koji su u koliziji sa situacijom u kojoj je „ne znači ne”, no činjenicom da žena izgleda seksi ili činjenicama da žena – ne-reagira-kao-roba. Upravo u tom smislu, retributivistički zov bibliotekarev, parafrazirajmo Andreu Dworkin, ne može biti zadovoljen (samo) time da, npr. i on izgleda seksi. Nadalje, ako i jest tako da je koherenciji udovoljeno, stvarno stanje stvari ni na koji način ne mora biti takvo kakvim ga bibliotekar zamišlja. Žena seksi izgleda možda je lezbijka (i njezina „vibrantna” seksualnost uopće nije upućena muškarcu).

Lakoff navodi da „osobno možemo njegove (bibliotekareve) poglede smatrati vrijednima prezira, no da je zastrašujuće s koliko nam se lakoće oni čine smislenima” (Lakoff 1990: 414). Vjerujemo da to nije jedina stvar povezana sa strahom. Valja se odmaknuti iz domene VRUČINE i pomaknuti se u domenu HLADNOĆE. Jer, moguće je da temeljna kognitivna metafora s kojom treba započeti izvod STJECANJE (KONSENZUALNOG) SEKSUALNOG ODNOSA JE KOMPETICIJA, a slijedi KOMPETICIJA JE 1 NA 1 FIZIČKA AGRESIJA. Fizička agresija može rezultirati povredom, povreda boli, a bol je susjeda/sestra straha. Drugim riječima, moguće je da je seks u bibliotekarevu svijetu, ma kakav taj seks bio, konsenzualan ili ne, isključivo mapiran/pretopljen/shvaćen putem (fizičkoga) nasilja. Postavlja se, u tom smislu, pitanje relevantnosti razlikovnih oznaka konsenzualnih seksualnih činova i onih nekonsenzualnih u takvu/bibliotekarevu mentalnom prostoru. Može li ga se u takvu svijetu dekontekstualizirati od nasilja? U konačnici, bilo bi svejedno počinje li bibliotekar konsenzualni seksualni čin ili silovanje jer se i jedno i drugo poima kao – nasilje. Paradoksalno, naš ponuđeni izvod čini se kao da podupire prvotnu Lakoffovu tezu o tome da su seks i nasilje nerazlučivo povezani (u američkoj kulturi). No, smatramo da je naš ponuđeni izvod plauzibilno istaknuo elementarnu i bjelodanu činjenicu o tome da žena – žrtva silovanja nikada ne snosi odgovornost za silovanje. Odgovornost je isključivo silovateljeva. Riječima Susan Brownmiller, važno je uputiti na „temeljnu istinu da silovanje nije zločin iracionalne, nekontrolirane pohote, već namjerni, neprijateljski, nasilni čin degradacije” (Brownmiller 1995).

4.4. Naposljetku, izvod kategorije SILOVANJE u Lakoffovu primjeru bremenit je stereotipima (implicitno nametanje odgovornosti za silovanje ženi, mit o muškoj nemogućnosti kontroliranja vlastite seksualne žudnje). Također, ovaj iskaz rabi stereotipiziranu situaciju kao prototip kategorije o kojoj je riječ: muškarac, ženi nepoznat, siluje tu ženu zato što ona izgleda/se ponaša seksualno izazovno. Folk-teorija, koja vjerojatno hrani spomenutu stereotipsku, tj. prototipsku sliku, u priličnoj je mjeri neusklađena sa „stvarnim stanjem stvari”. Kategorija SILOVANJE kompleksna je kategorija, visoko apstraktna te radijalne strukture. Ona uključuje prototipske efekte i implicitne vrijednosne prosudbe. Naime, iako je tako da se motrena kategorija pokušala uspostaviti kao smisljena cjelina metaforičkim mapiranjima između dviju domena, u cjelini se izvoda može ustanoviti da je metonimijski kognitivni princip taj koji je

zaslužan za to da subkategorija NEPOZNATI MUŠKARAC SILUJE ŽENU predstavlja cijelu kategoriju SILOVANJE. Svaki put kada se subkategorija koristi da stoji „u ime” kategorije kao cjeline, potencijalni je izvor prototipskih efekata. Odnosno, (kognitivni) odklon od, u ovom slučaju subkategorije NEPOZNATI MUŠKARAC SILUJE ŽENU funkcionira kao mjerna/određujuća jedinica svih ostalih inačica silovanja (silovanje u braku, silovanje od strane osobe koju se poznaje, silovanje na „prvom sastanku”, žensko silovanje muškarca, zatvorsko silovanje, homoseksualno silovanje, grupno silovanje...).

5. Kontekstualizacija

5.1. Komparativno razmatranje odnosa filozofsko-logičkog analitičkog/kategorizacijskog aparata u odnosu spram kategorizacijskog aparata teorije ICM-a, Lakoffa navodi na uočavanje dvaju važnih područja u kojima teorija ICM-a ima prednost: „1. sposobnost razlikovanja prototipskih od neprototipskih situacija u kojima se koristi određeni koncept i 2. sposobnost ICM-a za obuhvaćanjem/uračunavanjem koncepata koji su inherentno neobjektivni, koncepata koji obuhvaćaju ljudsku precepciju”. (Lakoff 1990: 125) Daljnja Lakoffova argumentacija tiče se komparacije situacijske semantike (kao inačice objektivističke semantike) i teorije ICM-a u kojoj autor, između ostaloga, navodi da su ICM-i „ujedno idealizirani i kognitivni. To znači da a) su karakterizirani u odnosu na iskustvene aspekte ljudske psihologije i b) ne uklapaju se nužno „točno” u vanjski svijet”. (Lakoff 1990: 125) Drugim riječima, bibliotekarev iskaz valja držati/shvaćati u ogradama „samo iskaza”, ogradama ojačanim granicama osobnog ICM-a. U tom, pak, kontekstu radijalne protege kategorije SILOVANJE mogle bi biti/su uočljive u kontekstu kategorija BIJESA i POHOTE. Čak i ako prihvatimo tako izvedenu situaciju te prihvatimo i prototipsku sliku koju ta situacija nudi, ostaje otvorenim pitanje zašto je tako da se kategorija SILOVANJE odlučila prikazati iz perspektive potencijalnog počinitelja? Čini se da bi situacija u kojoj bi kao materijal metaforičkog mapiranja poslužio iskaz (potencijalne) žrtve, bila prilično udaljena od „VRUĆIH” metaforičkih domena koncepata POHOTE, BIJESA, SEKSUALNOSTI, a mnogo bliža metaforičkim domenama STRAHA, BOLI, NASILJA, TRAUME, SMRTI. Ima li smisla govoriti o „metaforizaciji” kategorije SEKS/POHOTA iz perspektive žrtve? U konačnici, a što se koncepta BIJESA tiče, pitanje je ima li, iz perspektive žrtve, smisla govoriti o konceptu „PRAVEDNOGA BIJESA”? Što je dvojbeno u motrenju *silovanja* iz perspektive počinitelja – pitanje je koje zadire, s jedne strane, u odrednice iskustvenosti, otjelovljenosti i deskriptivnosti kao baznih pretpostavki same teorije, s druge se strane može ticati procesa kategorizacije koncepta SILOVANJE, dok s treće upozorava na to da proklamirana „rašomonska” verifikacija/deskripcija struktura uma (i svijeta) može dovesti do lošeg, posebice po žrtvu, (deskriptivnog i) preskriptivnog relativizma.

5.2. Osvrnimo se, u kontekstu straha, na Lakoffove pozive na razumijevanje. Lakoff, primjerice, piše: „(...) (p)okušali smo pokazati logiku i strukturu koja nesvjesno leži ispod stvarnosti koju govornik shvaća zdravo za gotovo. U važnom i zastrašujućem smislu ta je realnost i naša realnost. Osobno možemo smatrati njegov način vrijednim prezira,

no zastrašujuće je kako nam lako taj način postaje smislen. (istaka moja). (...) Nadalje, čini se da te metafore i pučke teorije podjednako dijele i žene koliko i muškarci” (Lakoff 1990: 415). Ovaj autorov pasus izazovan je na više načina: mogli bismo promišljati značenje pojma „razumjeti”, „imati smisla”; mogli bismo se pitati o dimenzijama ontološkog, epistemološkog i etičkog unutar koncepta „razumijevanja” (ako razumijem npr. tekst Nurnberških zakona, znači li to da dijelim realnost s nacistima s početka 20. stoljeća?); mogli bismo se, nadalje, pitati o prirodi kognitivističkih skupnih metafora koje navodno generiraju (i garantiraju) opće i minimalno „razumijevanje”, vratiti se opet u tjelesno iskustvo/senzaciju i upitati se koji neuronski krug „našeg” tijela producira domenu VRELINA, a koji HLADNOĆA ako p(r)omišljamo SILOVANJE. Ipak, držimo da je jedna druga dimenzija citiranih Lakoffovih redaka iznimno važna – ona asimetrije. Odabirom perspektive počinitelja naravno, osnažuje se centralna autorova teza o metaforičkom bratstvu bijesa i pohote, no ujedno se, implicitno, osnažuje i čini vidljivom (VIDJETI JE RAZUMJETI!) upravo ona perspektiva krimena koja u življenom iskustvu ionako strukturno zauzima poziciju moći. S druge se strane žrtva/žena reviktimizira teorijskim odabirom oduzimanja prava glasa/iskustva. Osim toga, reviktimizacija (asimetrizacija) se vrši i suptilnim (nesvjesnim?) spinom „poučka o nepočudnosti”. Naime, ako razumijemo zašto se silovanje događa, tada se, želimo li izbjeći biti žrtve, moramo ponašati u skladu s onim što razumijemo. (Nehotična? teorijsko-metodološka) panoptikonska docilizacija ženskih tijela unutar teorije koja u svojoj bazi ima otjelovljenost kao neutralnu kategoriju može ukazivati na strukturni višak (diskurzivne) muškosti.

5.3. Pokušajmo napraviti misaoni eksperiment prema kojem je bibliotekar iz „potencije” svojega stanja prešao u „aktualizaciju”. Njegov iskaz u našem eksperimentu – iskaz je optuženog za silovanje²¹. Mentalni prostor ili ICM bibliotekara u kontekstu se (američke) pravne prakse motri kao *mens rea* tj. mentalni čimbenik/subjektivni čimbenik kaznenoga djela, u ovom slučaju silovanja. „Nepostojanje je pristanka (...) element prijestupa silovanja i (...) mora biti utvrđeno izvan razumne sumnje (...). Ako primijenimo tako shvaćeni uvjet krivnje za silovanje (...), dobivamo četiri moguća kažnjiva mentalna stanja okrivljenog (O) (...): 1. *Namjernost*. O ima kao svoj svjesni cilj (svrhu, namjeru) upuštanje u spolni odnos sa Ž bez pristanka i svjestan je da Ž ne pristaje na spolni odnos s njim. 2. *Znanje*. O je svjestan da Ž ne pristaje na spolni odnos s njim. 3. *Bezobzirnost*. O svjesno zanemaruje znatan i neopravdan rizik da Ž ne pristaje na spolni odnos s njim. 4. *Nemar*. O nije svjestan, ali bi trebao biti (a razumna osoba bi bila), znatnog i neopravdanog rizika da Ž ne pristaje na spolni odnos s njim” (Primorac 2003: 350–351). Iz bibliotekareva se iskaza može zaključiti da je od četiri moguća kažnjiva mentalna stanja – njegovo moguće odrediti odrednicom „znanje”²². Nadalje, u

²¹ Za drugačiji primjer povezivanja diskursa prava i kognitivne lingvistike v. Green 2000.

²² „Razlika između namjernosti i znanja jest u tome što bi (samo) svjesni silovatelj možda više volio da žrtva pristane, dok je namjernome silovatelju važno (...) da ona ne pristane. Stav silovatelja koji zna jest „znam da ne pristaješ, a želio bih da pristaneš, ali svejedno nastavljam”. (...) Razlika između znanja i bezobzirnosti jest u tome što je počinitelj koji zna svjestan Ž-ina nepristanka, dok bezobzirni počinitelj to nije” (Primorac 2003: 351–352).

tipološkom smislu, bibliotekar bi ulazio u klasu *Svjesni silovatelj*. Ta klasa ima dvije podklase: A) *Indiferentni silovatelj*. Tim silovateljima je svejedno pristaje li žena ili ne, to jest oni nemaju nikakvu preferenciju između seksa s pristankom i bez pristanka. Međutim, oni nastavljaju znajući da žena ne pristaje. Stav: Znam da ne pristaješ, ali baš me briga za to; moj je cilj imati odnos. B) *Silovatelj s preferencijama*. Ti silovatelji više vole odnos uz pristanak negoli onaj bez pristanka, ali nisu spremni odustati ako do pristanka ne dođe. Oni su spremni imati odnose sa ženom pri punoj svijesti da ona ne pristaje na njega. Stav: Volio bih da pristaneš, ali znam da to ne činiš; no, ipak ću nastaviti" (Primorac 2003: 353). Ako je tako da se bibliotekarev iskaz daje protumačiti (iz konceptualne domene STRAHA) kao erotofobijski komadić osobne realnosti, tada bi mentalno stanje bibliotekara moglo biti blisko inačici a) „svjesnoga silovatelja”. Modifikacija bi se (no, ne i olakotna okolnost!) imala ticati principa „preferencije” u odnosu na princip „identifikacije”. Ili: iz principa identifikacije, može proizaći zastrašujući princip nemanja preferencije između konsenzualnog i nekonsenzualnog seksa. Ako je, pak, tako da je plauzibilniji metaforički izvod onaj s izvornim domenama BIJESA i POHOTE, tada bi bibliotekarev *mens rea* bio kažnjiv po osnovi inačice b) „svjesnoga silovatelja”. Važno je uočiti da je *mens rea* „počinitelja” iz našega misaonog eksperimenta neprijeporno okarakteriziran kao – kažnjiv, a počinitelj bi, valja pretpostaviti, bio okarakteriziran kao – kriv.

5.4. Kognitivna lingvistika fokusirana je na opis ekspresije konceptualnih metafora unutar individualnih rečenica i iskaza. „Metafora je sredstvo reprezentiranja jednog aspekta iskustva u terminima nekog drugog (...). No, svaki aspekt iskustva može biti reprezentiran u terminima ma kojeg broja metafora, a odnos je među alternativnim metaforama od velike važnosti i to stoga što različite metafore imaju različite ideološke privitke” (Stockwell 2000). Pretpostavka esencijalnog ljudskog stanja utjelovljenosti u kontekstu bibliotekareva argumenta odigrala je svoju teorijsku funkciju u tradicionalnoj maniri pritvaranja, prikrivanja kritičkog diskursa o spolu/rodu. U barem nekim slučajevima, a vjerujemo da je slučaj silovanja takav, spol/rod bi trebao beziznimno biti zaseban upis kognitivnolingvističke teorije.

Literatura

- Brownmiller, S., *Protiv naše volje*, Otvoreno društvo Hrvatska, Zagreb, 1995.
- Butler, J., *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*, Routledge, London, New York, 1993.
- Butler, J., *Nevolje s rodom*, Ženska infoteka, Zagreb, 2000.
- Čaćinović, N. (ur.), *Žene i filozofija*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2006.
- Gibbs, R. W., *The poetics of mind*, Cambridge UP, Cambridge, 1994.
- Green, S. P., *Prototype theory and the Classification of Offenses in a Revised Modal Penal Code: A General Approach to the Special Parts*, 1999., na: [http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bclarticles/4\(1\)/greenpdf.pdf](http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bclarticles/4(1)/greenpdf.pdf), zadnji posjet prosinac 2013.

- Katnić-Bakaršić, M., *Stilistika diskursa kao kontekstualizirana stilistika*, Fluminensia, br. 2, 2003.
- Lakoff, G. i Johnson, M., *Philosophy in the Flesh, the Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, Basic Books, New York, 1999.
- Lakoff, G. i Johnson, M., *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1980.
- Lakoff, G., *Women, Fire and Dangerous Things*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1990.
- Nussbaum, M. C., *Seks and Social Justice*, Oxford UP, Oxford, New York, 1999.
- Peracullo, J., *Feminist Import of an Embodied Mind*, 2013., na: http://www.academia.edu/4161990/Feminist_Import_of_an_Embodied_Mind, zadnji posjet prosinac 2013.
- Primorac, I. (ur.), *Suvremena filozofija seksualnosti*, KruZak, Zagreb, 2003.
- Spivak, G. Ch., *In a Word*, u: *Differences*, 1(2), 1989., str. 124–56.
- Stockwell, P., *Towards a Critical Cognitive Linguistics?*, 2000., na: <http://eprints.nottingham.ac.uk/archive/00000023/00/CRITCOG.PDF>, zadnji posjet prosinac 2013.
- Indeks of Metaphors, na: <http://cogsci.berkeley.edu/lakoff/metaphors/>, zadnji posjet prosinac 2013.

SUMMARY

Brigita Miloš

A LIBRARIAN'S ARGUMENT

Cognitive linguistics/stylistics enable specific insights into the sex / gender identity issues, primarily by their basic theoretical postulate – mind embodiment. The aim of this paper is to analyze how the concept of rape functions in one particular statement/argument. Noted controversies and disputes, stemming from critical reading, also function as a version of ‘other’ embodied understandings of the term in question – rape.

Key words: *cognitive linguistics; mind embodiment; sex/gender identity; body; feminist critique*